

Levente Csender (Maďarsko)

Narozen 1977 v Sedmihradsku, od čtrnácti let žije v Budapešti. Na Katolické univerzitě Pétera Pázmánye vystudoval komunikaci a maďarský jazyk a literaturu. Vydal sbírku *Szűnőföldem* (Moje zanikající/rodná země, 2006), která je podle jednoho z kritiků: „... jedinou dlouhou větou: o přesídlení z vesnice do města, z agrární chudoby do postindustriální bídy, z rolnické životní formy do lumpen stylu, z menšiny do velkého zatraceného nic.“ V jiné knize, *Fordított zuhanás* (Obrácené padání, 2010), pojednává změny režimu po pádu železné opony v Maďarsku a Rumunsku a dvě následující dekády. Pokládá si zde mj. otázku, nakolik může být člověk v postkomunistických zemích opravdu svobodný. Příběhy z povídkové knihy *Egyszer majd el kell mondani* (Jednou to bude třeba říct, 2015) zasadil do období od osmdesátých let minulého století v Rumunsku po desátá léta nového tisíciletí v Budapešti. Naposledy vydal svazek pohádek *A különleges Meditittimó kalandjai* (Dobrodružství speciálního Meditittima, 2019), předlohou titulní postavy je tu autorův desetiletý autistický syn a knížka krom jiného může sloužit jako svébytný průvodce po světě autistů, vyšla s ilustracemi autorovy manželky Enikő Szalontai.

ukázku přeložil András Halász

Cesta po střední Evropě stopem

8. dubna 2002. Ohlédl jsem se za značku označující konec Budapešti. Den předtím prohrál FIDESZ volby, o kterých se domnívali, že to mají v kapse. Komouši se vrátili. S úlevou jsem opouštěl hlavní město ještě téhož dne. Na univerzitě jsme měli velikonoční prázdniny a s jedním mým dobrým kamarádem, s B., který byl polonista, a právě získal stipendium ve Vratislavi, jsme se rozhodli, že vyrazíme stopem po střední Evropě. Stoupili jsme si na okraj silnice, zaujali jsme postoj stopařů a čekali jsme. První dodávka nás odvezla ke slovensko-maďarským hranicím. Řidič nám sdělil, že je unaven, že si musí jít lehnout a vysadil nás. V Šahách jsme znovu začali mávat. Zastavila nám šedá Toyota s polskou registrační značkou, stará šunka, a mile usmívající Polka, jménem Agneška, nás vzala. O rozvrzané Toyotě z roku '86 vyšlo najevo, že je to skutečná osobnost, které Angneška říkala Husajn, protože Japonci ji vyrobili pro blízkovýchodní trh, sehnala ji z Iráku, a v Polsku jich bylo pouze sedm. Agneška pracovala jako překladatelka, žila v Segedíně, ale brzdy Husajna mohli opravit jedině ve Varšavě. Až do slovensko-polských hranic jsme neměli žádné problémy, ale tam pak Husajn kleknul, společně s B. jsme vylezli z auta a roztlačili ho. Auto se horko těžko rozjelo, naskočili jsme a uháněli dál. Jenomže zanedlouho nás prudce předjel a zatarasil nám cestu zelený vojenský džíp, vyskočili z něj uniformovaní vojáci, legitimovali nás, prohledali nám batohy, podrobili nás osobní prohlídce. Pak nám došlo, že jsme při té naší snaze nastartovat vůz přehlédli hranice a budku pohraničnicků. S Agneškou jsme jeli až do Bílsko-Bělé. Tam jsme nastoupili na vlak a večer kolem jedenácté jsme dorazili do Krakova. Prošli jsme Florianskou ulicí, načerno jsme vnikli do koleje, kde B. předtím strávil pár měsíců jako stipendista v rámci

programu Erasmus. Se svými známými předem dohodl, že tam můžeme přespat. Na koleji jsme pak našli pokoj, kde jsme měli strávit noc. Zakleпали jsme na dveře, náš člověk vyšel ven, ale pokoj byl plný na různých místech ležícími kluky, všichni byli pořádně sjetí. Ten člověk mého kamaráda B. nemohl skoro ani poznat, takže jsme usoudili, že bude lépe, když vypadneme. Na chodbě jsme potkali jednu zrzku, jménem Mazena, která B. znala z dřívějšíka. Pověděli jsme jí, co nás sem přivedlo, rovnou nás pozvala do svého pokoje, že tam můžeme přenocovat. Její spolubydlící byla malá brunetka s krátkými vlasy. Jmenovala se Eva. Holky nás přijaly velmi mile. Vlastně jsme dopadly lépe, než kdyby to šlo podle původního plánu. Připravily chlebíčky, uvařily čaj, ustlaly nám na zemi, ráno nás probudily vaječnými topinkami. Dívky odešly na fakultu, my jsme se vydali do města. Ve Wawelu jsme se podívali na hrobku Stephanuse Bathoryho, sedmihradského knížete a polského krále, na náhrobek Hedviky, dcery Ludvíka I. Velikého, zakladatelky Jagellonské univerzity, poté jsme zašli do oblíbeného Mléčného baru B., kde jsme si dali polévku z červené řepy, pirohy a kompot. Na večerní slezinu v hospodě se sešli čtyři Maďaři, čtyři Poláci, jeden Fin a jeden Mongol, který domů jezdil transsibiřským expresem. Dopadlo to tak, že velice blondatá Finka tancovala v pokoji na koleji flamenco. (V následujícím roce jsem ji vzal s sebou i s její maďarskou spolubydlící do Sedmihradska.)

Druhý den jsme se kolem poledne rozloučili s Mazenou a Evou (která se později se svým manželem odstěhovala do Budapešti a B. ji učil maďarštině). Jeli jsme stopem dál, z Krakova do Vratislavi. Nějaký bodrý taťka nás vzal do nákladáku, podle kterého komunismus byl lepší. Někde v půli cesty nás vysadil, pak už nám nikdo nechtěl zastavit, marně jsme na okraji silnice šermovali rukama. Došli jsme k benzince a drze jsme se vetřeli do dodávky, vezoucí dělníky. Po každém z nás chtěly 25 zlotých, usmlouvali jsme to na 10. V osm večer nás vyhodili na okraji Vratislavi. Zajeli jsme do města modro-žlutou elektrikou, tak sklíčeně se tvářící kontrolory jako tehdy tam v tramvaji, jsou vidět jen v Budapešti. Vystoupili jsme. Lidé se rozprchli. Bylo tam neobvykle mnoho potetovaných punků a tvrdých rockerů. Vyrázili jsme na kolej, kde bydlel B. Byla to šestnáctipatrová budova, každý si tam mohl vzít hosta, na čtyři noci měsíčně. Do toho jsme se vešli. B. bydlel společně s informatiky. Mezi nimi byl i Vojtek, který měl takovou slabost pro B., že mu rovnou napsal program na skládání puzzle. Jen to chtělo složit obrázek nádherné kočky. Infantilní informatici. Ve vedlejším pokoji bydlel Angličan, který se chtěl stát tajným agentem, což všem také rovnou vyzvonil. Objevila se jedna Ukrajinka, pozvala Benceho, aby se šli spolu dívat na televizi. Bence se jí zbavil. Zašli jsme za Pjotrem, sociologem, ukazoval nám fotky: Minsk, 1. máj, Švédsko, Lipsko, Gdaňsk, Beskydy. Jeho spolubydlící, matematik, se zajímal o to, zda nám chutnala vodka, kterou jsme mezitím vypili. Pro něho to bylo důležité hledisko. Šli jsme k břehu Odry, prohlédli jsme si arcibiskupskou čtvrt, katedrálu, naobědvali jsme se v Mléčném baru Mis: polévka z červené řepy, koňské fazole s uzeninou, tvarohové palačinky. Tyto Mléčné bary byly bezvadné, měl jsem je rád. Stravovali se tam společně studenti, penzisti, bezdomovci, bylo narváno, sotva jsme si našli místo. U vedlejšího stolu seděly dvě okouzující holky. S B. jsme se podívali na sebe, šel rovnou k nim, a zeptal se, zda by neměly čas po obědě, jako že jsme turisté, a potřebovali bychom dvě přesně takové půvabné průvodkyně, které by nás provedli po městě. Důrazně potřásaly hlavou, že mají školu, přemlouvání by bylo marné. V klidu jsme se najedli, a když jsme vyšli ze dveří baru, holky už

na nás tam čekaly. Představili jsme se: Anja a Edita. Budou mít čas v sedm večer, říkala Edita. Dohodli jsme se, že si dáme spicha ve městě u radnice. Zamnuli jsme si spokojeně ruce a šli jsme se podívat na Halu století a do zoo, poté jsme se vrátili na kolej, osprchovali jsme se, nagelovali jsme si vlasy, abychom byli přitažlivější u večerního rande.

Na schůzku jsme dorazili včas, Anja a Edita na nás tam už čekali, vzali nás do arcibiskupské čtvrti, kterou jsme již znaly zvenčí i zevnitř, od shora až dolů, ale s vykulenýma očima jsme sledovali Anju, která se sebejistotou kunsthistoriků vyprávěla o budovách. Já jsem se občas zachechtal. Poblíž univerzity B. přiznal, že se ve městě zdržuje už asi měsíc. Na to jsme se začali všichni hrozně řehtat, pak jsme šli do pivnice. Holky si dávaly svažené ovocné pivo, my jsme se drželi klasického Żywiece. Povídali jsme si. Anja svou diplomku psala o Romech, Edita se zabývala židovstvím. S Anjou jsme probírali život Romů v Maďarsku. Já jsem právě dělal na seminární práci o situaci Romů ve školství. Vytříbenou maďarštinou jsme jim recitovali básně, byly jemně líznuté, seděly a poslouchaly. Líbil se jim náš exotický jazyk. Anja rovněž přednesla úryvek od Mickiewicze, nám se zase zamlouvalo, jak Anje hezky sluší polština. Vyměnili jsme si e-mailové adresy, byly hezké, líbezné, rozkošné, takto nalíznuté, také velmi přitažlivé, ale my jsme museli vyrazit zase dál. Susana nás čekala v Praze. Už si ani nevzpomínám, jak jsme se tam dostali, vybavuji si jen to, že stojíme na Václavském náměstí. Zatelefonovali jsme Susaně, která studovala lingvistiku, dříve byla na stipendiu v Maďarsku, seznámila se s bratrem B. Zabývala se rovněž romistikou. Srovnávala maďarský a španělský dialekt romštiny při svém pobytu v Maďarsku. Byla to Češka, ale výborně mluvila i maďarsky. Předala nám klíče od bytu, uložili jsme si tam své saky paky a vyrazili jsme ke Zlatému tygrovci, abychom vzpomínali na Hrabala a při zvuku harmoniky popíjeli nespočetné množství plzní. Zmožení kocovinou jsme se rozloučili s Prahou, Bence odjel zpět do Vratislavi, já do Budapešti. Vzal mě maďarský kamion, který vezl čínský česnek na velkotrh v Budapešti. Nejdříve jsem to nepochopil, vlastně ani dodnes to nechápu, kolik může stát palička česneku, než z Číny dopluje do Amsterdamu, a pak kamionem projede půlku Evropy. To už ovšem není moje věc.

Děti, které se narodily tehdy, když jsme jezdili stopem, právě dosáhly plnoletosti. Vstoupili jsme do Evropské unie, v sousedních zemích mají už dávno euro, holky se staly již před léty maminkami s mnoha dětmi, a my vyzrálými muži. B. žije v Lublani, já v Budapešti, Husain už není, zloty už jsou pryč, ale od té doby pořád jezdí kamiony sem a tam s čínským česnekem. FIDESZ se opět dostal k moci, a já už drahnou dobu nejezdím stopem. Ale stejně bych byl zvědav, kdyby se po skončení epidemie opět mohlo cestovat, zda existuje ve Vratislavi ještě Mléčný bar Mis, jak dělají čárky u Zlatého tygra, a zda chodí ještě na rande k radnici ve Vratislavi studentky toužící po dobrodružstvích?

Místo, kde žiju

– cestování v prostoru a času –

Ve Střední a východní Evropě dějiny neskončily, ačkoliv Francis Fukuyama před třiceti lety předpovídal, že dojde ke změně politického systému, že nastolíme pokojnou demokracii, země bude oplývat mlékem a strdím, a pak budeme moci žít v klidu, jako kytky v květináči. Již tehdy to působilo legračně, hlavně pro ty, kdož znají Střední a východní Evropu. Fukuyamovo tvrzení se ale nepotvrdilo. Ani Samuel P. Huntington neměl pravdu, naštěstí, který ve Střetu civilizací uváděl, že si na náboženském základě vjedeme do pačesů. Ani tato Střední a východní Evropa již není do té míry religiózní, aby mohly vypuknout náboženské války. V tomto případě naštěstí, jinak, bohužel. Navíc ovšem, ty veliké rozdíly netkví právě zde.

Máme za sebou třicet let změny politického systému, a je již zřejmé, že se vše nevyvíjelo tak, jak jsme si to oněhdy představovali. Učíme se demokracii. Proděláváme dětské nemoci, vláčíme sebou svoje blbosti, ale myslím si, že v zásadě nejde o nic tragického, dokud se dokážeme smát sami sobě. Je to jediný lék proti politice, korupci a na všechny jiné pitomosti. Podívejme se na to z té lepší stránky: existuje lékařská péče, máme školství, potraviny jsou k dispozici, můžeme cestovat, pracovat, nikdo nám neříká, o čem máme psát, není cenzura, prostě máme svobodu, je mír a relativní blahobyť, to jsou vzácné poklady.

Netvrdím, že neexistují problémy, že chudoba či segregace není přítomna, že nejsou tací, kdož zůstávají pozadu, vždyť v jižním Sedmihradsku Csaba Böjte, františkánský mnich, za posledních téměř třicet let vychoval šest tisíc dětí z ulice, o které nestály ani jejich rodiče, ani stát, ani školský systém, vůbec nikdo. Pokud by se jich neujal zmíněný mnich, zmizelo by šest tisíc dětí v propadlišti. To číslo je obrovské. Takže máme co na práci, je třeba na tom pracovat. Že jde Rumunsko? Jistě, ale přesto hovořím o Maďarech. Ano, takto se utvářela historie před sto lety. Od většiny směrem k menšině. Mezi dětmi, přijatými do péče, nebyly jen Maďaři. Byly mezi nimi Romové, Rumuni, Maďaři, děti, které společnost vypudila ze svého středu.

I já jsem vyrůstal tam, v Ceausescuho Rumunsku, má identita je: sedmihradský Maďar. Víím, jaké je žít bez elektrického proudu, bloumat v prázdných obchodech, hodiny postávat ve frontách, a čekat, až přivezou chleba či mléko, být neustále ohrožen rumunskou tajnou policií Securitate. Zažít aroganci moci, že kohokoliv, kdykoliv a za cokoliv mohou poslat za mříže. Naslouchat mému dědovi, politickému vězni, jeho slovům o létech strávených ve věznici, kterého mlátili takovým způsobem, že i po padesáti letech po svém propuštění zařval, kdykoliv se ho v noci někdo dotkl. Jeho proviněním bylo, že zapletl do nějaké skupiny, která chtěla svrhnout komunismus. A tato doba, ve které ty výkřiky pořád zněly, a ve které jsem vyrůstal, byla nazvána „zlatým obdobím“. Tato „epoca de aur“ tím sice byla, ale jen pro manžele Ceausescuovy a jejich úzkému okruhu. Pro jiné představovalo bídu.

Toto období pořád tu straší, není zpracováno. Podlost lidí, činnost konfidentů, tajných agentů, spolupracovníků, dodnes není zveřejněno, ani v Rumunsku, ani v Maďarsku, ačkoliv jak vhodné by bylo, kdyby nikoliv jen čirou náhodou bylo odhaleno tajemství těch nebo oněch veřejně známých režisérů, politiků, které jinak jsou vítáni potleskem vestoje. Filmy se natáčejí zřídka, tu a tam se napíšu i hry, ale v této oblasti mají historikové, spisovatelé hodně co

dohánět. O tomto tématu vzniká ročně jen pár knih, divadelních her či filmů. Někdy o někom vyjde najevo, o němž jsme si to ani nemysleli, že se ho to týká také. Třicet let po změně politického systému jsme sotva něco odkryli z tohoto temného období. Akta jsou pořád ukrytá, pokud vůbec existují. Naštěstí je zde skupina mladých historiků, jsou instituce, které se zabývají diktaturami 20. století. Je třeba vyjavit i toto období, abychom mohli pokročit dál. Nedávno zesnul jeden náš významný básník, Sándor Kányádi, se kterým byl k jeho osmdesátým narozeninám natočen rozhovor, kde se ho novinář zeptal, jaké má plány do budoucna, on pak odpověděl, že právě obdržel všechna hlášení sepsaná o své osobě, a že to má šestnáct kilogramů. Šestnáct kilo hlášení. O jediném básníkovi. Jaká může být celková váha všech zpráv?

Pak jsou zde ty naše dějiny. Nějaká smutná historická událost připadne téměř na každý rok, měsíc nebo den. Tisíc sto let je navršujeme na sebe. Letos tomu bude právě 100 let, kdy Maďarsko přišlo o dvě třetiny svého území, o polovinu obyvatelstva, to jsou hluboké rány. Velmoci rozhodli o osudu Maďarska, neposkytli příliš mnoho šancí těm, co prohráli válku. Nemohli jsme nic dělat. Snažili jsme se zachovat svou důstojnost, o to se snažíme i dnes. Pořád mě udivuje, jak jsme se mohli zde udržet, zde v Karpatské kotlině, po dobu 1100 let, bez příbuzných národů. Ve všech větších válkách jsme patřili k poraženým, fašismus a komunismus zbídačily půlku země, pouze v roce 1956 opustilo zemi dvě stě tisíc lidí. I náš jazyk je strašně obtížný, pořád ještě pátráme po svých příbuzných, ale jsme tady, což je hotový zázrak. Může to být nadějí ohledně budoucnosti.

Kdybych měl na mysli pouze dvacáté století a svoji rodinu: moji praprarodiče byli ještě rakousko-uherský občané, mí prarodiče se narodili mezi dvěma světovými válkami, stali se občany Rumunska, můj otec se po opětovném připojení severního Sedmihradsko v roce 1940 narodil jako maďarský občan, já jsem spatřil světlo světa zase jako občan rumunský, posléze jsem získal dvojí občanství, moje děti jsou maďarští občané ... v těchto pěti generacích je pouze jedno společné. Každý musel svůj život začít znovu od nuly. Těžko se dá stavět na tom, že každé pokolení musí svůj život začít znovu. Já jen doufám, že jsem položil základ něčeho, v čem budou moci moje děti pokračovat, a nebudou muset začít zase všechno z ničeho.

Jsmo posetí ranami, myslím si však, že není třeba je znovu a znovu jítřit, není třeba pořád se přehrabovat v minulosti, je třeba hledět dopředu a jít, vážit si hodnoty a práva jiných, v druhém člověku hledat to dobré, a především: cítit se dobře ve společnosti s druhými. Dokud se vrtáme v minulosti, hezky systematicky pustošíme naší Zemi, a místo toho, abychom vztyčili hlavu, a žili v současnosti, a abychom se zabývali svou budoucností a hlavně budoucností našich dětí, jen si lížeme rány v tomto pro nás vymezeném krátkém čase. Nacházíme dost záminek, proč je tento svět špatný, proč za všechno zlé mohou ti ostatní, ale zeptejme se sami sebe, zda jsme učinili něco pro to, aby Střední a východní Evropa bylo lepší a příjemnější místo pro život?

Nejvýznamnějším výsledkem posledních třiceti let bylo přece jenom to, že jsme vstoupili do Evropské unie, že se otevřeli hranice a mohli jsme cestovat. Není to zase tak veliká věc, ale přece jenom. Doufám, že to zůstane takto ještě na dlouho. Pocit uzavřenosti v době mého dětství na mne působil tak, jako když někdo, kdo v dětství trpěl hladem, nedokázal se již nikdy nasytit. Když jsem v devadesátých letech poprvé navštívil Benátky, měl jsem zrovna

bezdomovecký cestovní pas. Musel jsem na Rakouském velvyslanectví žádat o tranzitní vízum, poté na Italském velvyslanectví o vstupní vízum, musel jsem založit devizový účet, na něj vložit šedesát dolarů. Celý týden jsem lítal po úřadech, abych mohl strávit jediný den od rána do večera v Benátkách. To je naštěstí již minulostí. Bylo jedno dobré období, kdy jsem měl možnost cestovat, jenže koronavirus mi nyní udělal čáru přes rozpočet. Na dobu epidemie jsem se stal zastáncem slowtourismu, jízda na kole v přírodě, kanoistika na Dunaji, ježdění s trakařem po zahradě. Posadím děti na něj a jedeme. Říkám jim, slowtourism, very slow.

Je mi dvaatřicet, a pokud by to pánbůh nemínil jinak, tak jsem dosáhl půlku svého života. Tu druhou polovinu bych rád prožil v klidu, kochat se přírodou, pochutnávat si na dobrém jídle, popíjet dobrá vína, číst dobré knihy a dobré psát, vést dlouhé rozhovory, učit se jazyky, poznávat nová místa a nové lidi. Rozhodl jsem se, že každý rok zlezu v sousedních zemích vrcholek vyšší než dva tisíce metrů, a jakmile mé děti dorostou, tak je vezmu také sebou. V minulém roce jsme byli v Kamnicko-Savinjských Alpách ve Slovinsku, strávili jsme tam týden ve výšce nad 2000 metrů. Můj znamenitý kolega, Ádám Bodor, rovněž původem ze Sedmihradska, který ovšem od roku 1984 žije v Maďarsku, jednou vyprávěl, že jeho sledovatelé ho nepronásledovali výš než 1600 metrů ani v komunismu, proto jezdil rád na hory. Naštěstí dnes již není třeba unikat před donašeči. Já jednoduše toužím po světě volnosti, skal a kamzíků. A obcházet sousedy. Stále více miluji přírodu, zvířata, stromy, hory, a samozřejmě i moře. Lidé a degenerované pitomosti, valící se z médií, ve kterých žije valná většina světa, mě zajímají stále méně. Ovšem rád bych věřil tomu, že to, co se s námi nyní děje, bude mít nějaký dobrý konec.

Když se mě někdo zeptá, kde se cítím doma, jako člověk ze Sedmihradska, odpovím: tam, kde mě nechají pracovat. Kdyby mi přesto položili otázku, kde dokážu pracovat, kde se cítím dobře, řekl bych, že teď právě u Balatonu, na Hoře sv. Jiří (Szent György hegy). Nikde v Maďarsku není žádné jiné místo, kde bych se cítil do té míry doma, které by tak přirostlo k mému srdci, kde by hora takto splývala s vodní plochou, země s nebem, jako na severním břehu Balatonu, na Hoře svatého Jiří. Během deštivých jarních dní vlny olizují úpatí hory, jako by se tato osamocená tabulovitá hora z černého čediče ve tvaru klobouku vynořila rovnou odtud, jako svědek minulosti. Pro mne Blatenské jezero začíná někde až za Badacsonyem, kam jezdí pouze ti, které k tomu vede nějaký cíl. Svět bažin, močály, voda, vodní život, volavky, vodní slípky, vydry. Poté, co minu vesnici Badacsonytördemic, stáhnu okénko, a vdechuji nasládlou vůni bažin. Zavolám Ödönovi Nyárimu, nejlepšímu vinaři na Hoře sv. Jiří, zda má otevřeno, jeho hlas mě uklidní, vidím v duchu, jak jeho ohromný knír vlaje ve větru, je zrovna ve vinici, něco tam dělá, on pořád dělá něco. Je to člověk na svém místě, tam na té hoře. Spadl mi kámen ze srdce, že má otevřeno, protože pokud je středem světa Hora sv. Jiří, tak jejím střediskem je Nyáriho sklep, což má i besídku, odkud je tak úžasná podívaná na Balaton, na hrad v Szigligetu, na Badacsony, že člověk zůstává přilepen k dubovému stolu, a nedovede se od toho odtrhnout, dokud nevyzunkne skleničku, no tak dobře, láhev rýnského ryzlinku – pozdní sběr, a dokud v jeho ústech neulpí vyžralé aroma vulkanické vinice. Když se to stane,

člověk má pocit, že je vše v pořádku. Odpovědi jsou nabíledni. Nanejvýš pracujeme ještě na otázkách. To je to Maďarsko, které já tak miluji. Obdobně se cítím i v Sedmihradsku. Hlubiny

jsou tam jiné, zeleň lesů je jiná, a je to také můj domov.

Vnímáme to, že vir sráží lidstvo na kolena, pociťujeme svou zranitelnost, ale jsme si vědomi toho, že je to ještě málo pro to, abychom se zamysleli na tím, aby znovu nevstoupily v život neúprosná pravidla ekonomických zájmů po odeznění pandemie, nýbrž abychom se případně odvrátili od pokraje propasti. Mohu jenom doufat, že vůdčí představitelé po zuby ozbrojených velmocí se nedopustí nějaké šílenosti, protože my, zde ve Střední a východní Evropě jsme vždy byly vydány na milost a nemilost velmocím, obvykle jsme na tom prodělali, pak jsme k tomu přidali i to svoje, abychom se vrátili zpět o několik desetiletí.

Posaďme se do besídky, a u sklenice vína se pomodleme, aby nevypukla válka, aby nebyla epidemie, aby demokracie nevzala za své, aby hranice nebyly uzavřeny, aby nenastala nová světová krize, abychom se nevraceli zpět, ale abychom vykročili dopředu. Diskutujme společně o tom, co nás posune dál, udělejme si legraci z našich blbostí, pak pokročme dál. Pracujme na tom, aby bylo lépe!